

ҚАЗАҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ДОМАЛАҚ АНА МЕН ҚАРАШАШ СҰЛУДЫҢ БЕЙНЕСІ

Маханбетқызы Аружан

Мемлекеттік тілді дамыту институтының қызметкері
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
2-курс магистранты

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақ аңыз-әңгімелеріндегі дана әйел бейнесін визуалды және мазмұндық тұрғыдан біріздендіру мәселесі Домалақ ана мен Қарашаш сұлу тұлғалары негізінде қарастырылады. Қазақ фольклорында әйел бейнесі көбіне ақыл-парасаттың, рухани тазалықтың, аналық мейірім мен инабаттылықтың символы ретінде сипатталғанымен, олардың нақты көркем портреттері халық жадында тұрақты қалыптаса бермеген. Зерттеудің мақсаты – аңыздардағы мәтіндерде берілген сипаттамаларға, оқиғаларға, істеген істеріне сүйене отырып, кейіпкерлердің ортақ және дара белгілерін айқындау, сондай-ақ ғылыми негізделген визуалды бейне қалыптастырудың қағидаттарын ұсыну.

Зерттеудің негізгі материалы ретінде «Бабалар сөзі» көптомдығындағы тарихи аңыздар, сондай-ақ этнографиялық және әдеби-танымдық еңбектер пайдаланылды. Әдістемелік негіз ретінде сипаттамалық, контекстік және салыстырмалы талдау әдістері қолданылды. Мақала нәтижелері қазақ фольклорындағы әйел бейнесін жүйелеуге, ұлттық мәдени кодты сақтай отырып, оны қазіргі білім беру, балалар әдебиеті мен медиакөңістікте тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: қазақ фольклоры, әйел бейнесі, Домалақ ана, Қарашаш сұлу, мәдени код, визуалды интерпретация

Кіріспе. Қазіргі гуманитарлық ғылымдарда ұлттық мәдени кодты ғылыми тұрғыдан жүйелеу және оны қазіргі қоғам сұранысына сай түсіндіру мәселесі өзекті. Осы орайда қазақ фольклорындағы әйел бейнесін зерттеу ұлттық дүниетанымды, рухани-мәдени құндылықтарды және тәрбиелік ұстанымдарды терең тануға мүмкіндік береді. Домалақ ана мен Қарашаш сұлудың даналығы, шешендігіне байланысты оқиғалар кең таралып, санамызда жаңғырып тұрғанымен, ол кісілердің бейнелері көз

алдымызға дәл келе бермейді. Сол себепті визуалды көріністерін ғылыми түрде қалыптастыру керек.

Қазақ аңыз-әңгімелеріндегі Домалақ ана мен Қарашаш сұлу бейнелерін фольклорлық мәтіндер негізінде талдап, болмысы арқылы бейнесін сипаттау.

– Домалақ ана мен Қарашаш сұлуға қатысты аңыз мәтіндеріндегі сипаттамаларды жүйелеу;

– Кейіпкерлер бейнесіндегі ортақ және дара белгілерді салыстыра талдау;

– Қазақ фольклорындағы әйел тұлғасының рухани-этикалық мәнін анықтау.

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің негізгі материалы ретінде Домалақ ана мен Қарашаш сұлу туралы жинақталған «Бабалар сөзі» көптомдығының тиісті томдарынан қарастырылды. Сонымен қатар, кейіпкерлердің болмысына қатысты мазмұндық мәліметтерді нақтылау мақсатында ғылыми мақалалар, этнографиялық зерттеулер және интернет дереккөздері пайдаланылды.

Әдістер жүйесі фольклорлық мәтіндерге бағытталған кешенді тәсілдерге сүйенді. Атап айтқанда:

– сипаттамалық әдіс арқылы кейіпкерлерге қатысты мәтіндер мазмұндық тұрғыдан талданды;

– контекстік талдау кейіпкерлердің іс-әрекетіне, сөйлеу ерекшеліктеріне, мінездік көріністеріне мән беруге мүмкіндік берді;

– салыстырмалы әдіс: Домалақ ана мен Қарашаш бейнесіндегі ортақ және айырмашылық қырларды айқындауда қолданылды;

Аңыз-әңгімелердегі әйел адамдардың орны ерекше. Көбіне оларды дана, сұлу, ерін сыйлайтын әрі батыл етіп суреттейді. Ол бейне жас оқырманның да жүрегінен орын тауып, жақсылыққа үгіттері анық. Алайда біраз кейіпкердің адами тұлғасы, даналық оқиғасы халықтың құлағына әбден сіңіп, есінде қалғанымен портреттеуде бірізділік жоқ. Соның бірі де бірегейі Домалақ ана мен Қарашаш сұлу портреті. Тарихтағы кей тұлғалардың

бейнесі еш өзгермей ойымызда сақталғандай, аңыз-әңгімелердегі дана әйел бейнесін де қалыптастырып, сақтап алу жөн болмақ.

Аңыз әңгімелерде кездесетін көптеген тұлғалардың нақты тарихи портреті бізге дәл жетпеген. М. Әуезов өз еңбегінде халық Жиренше шешен мен Алдар көсе бейнелерін олардың өмірінен естіген қызықты оқиғаларды, тапқыр сөздерді жинақтап, біртіндеп жеке ертегілік жанр деңгейіне жеткізгендігін, нәтижесінде олардың нақты тарихи болмысынан гөрі, ел ішінде қалыптасқан қиялға негізделген көркем тұлғасы кең таралғанын айтады. [4, 171].

Алайда қазіргі заманда аңыз кейіпкерлерін оқу-тәрбие үдерісінде, балалар әдебиетінде немесе анимациялық өнімдерде жүйелі қолдану үшін олардың визуалды және мазмұндық бейнесін белгілі бір деңгейде біріздендіру маңызды. Халық қиялында әрқилы көрініс тапқан кейіпкерлерді ғылыми тұрғыдан талдап, ортақ белгілерін айқындау - олардың тәрбиелік мүмкіндігін арттырып, бүгінгі ұрпаққа түсінікті әрі тұрақты образ ұсынуға мүмкіндік береді.

Нәтижелер және оларды талқылау. Г. Асланова қазақ фольклорындағы әйел бейнесін төрт типке бөледі: дәстүрлі әйел (conventional woman), екіұдай бейне (ambivalent figure), батыл әйел (subversive heroine) және шеткері кейіпкер (marginal character). Оның зерттеуінде қазақ халқында ең басым кездесетін топ – дәстүрлі әйел образы. [2, 10].

Біздің зерттеуіміздегі Домалақ ана мен Қарашаш сұлу осы дәстүрлі әйел типіне жатады. Олар халық жадында даналықтың, аналық мейірімнің және рухани тазалықтың символы ретінде қалыптасқан.

Өз мақалаларында Гүлжихан Нұрышова мен Бану Қалдиева әйелдің ақылы мен мінезіне қарай оның қоғамдағы орыны жоғары бағаланғанын, сондықтан халық қасиетті жерді, Отанды және тілді мейірімді, ардақты Анаға теңейтінін айтады. Олардың айтуынша, Домалақ ана, Айша бибі, Жахан бике, Жақсы бике, Бопай ханым, Айғаным, Ұлпан апа – қазақ тарихы мен

мәдениетіне зор үлес қосқан әйелдердің бір бөлігі ғана. [9, 29].

Әр халықтың санасында өзіне тән әйел бейнесі қалыптасқан. Мәселен, «француз әйелі» дегенде сымбатты, талғаммен киінген, күтімге мән беретін, табиғилығымен және өзіне деген сенімділігімен ерекшеленетін нәзік бейне елестейді. «Жапон әйелі» туралы ойласақ, аппақ өңді, жіңішке, кішкентай, ұзын шашты, сыпайы әрі ұстамды келбет көз алдымызға келеді.

Ал «қазақ әйелі» дегенде халық дәстүріне берік, намысты, инабатты, ізетті, әдепті, сыпайы, қылықты, білімді әрі талапты жанның бейнесі сипатталады. [7, 7].

Әйел бейнесін сұлулық, көркемдік және нәзіктік үлгісі ретінде қарастырғанда, әр халықтың бұл ұғымдарды қабылдау тәсілі мен эстетикалық талғамы әртүрлі болатынын ескеру қажет. Қазақтың ауыз әдебиеті мен поэзиясында әйел ажарын бейнелеуге арналған сипаттамалар мен көркем туындылар өте көп және мұнда, әсіресе, көздің түр-түсін детальды сипаттау - қой көз, қара көз, мөлдір көз, күлім көз сияқты тұрақты образдар қолданылады.

Фольклорда «кемел сұлулық», «ғажайып ару», «адал жар» бейнесін жасау - ежелден қалыптасқан көркемдік дәстүр. Бұл эстетикалық идеалдар түрлі аңыздардан, жырлардан және эпикалық шығармалардан айқын байқалады. [9, 32]. Кейіпкерлеріміздің портретін дайындағанда осыған баса назар аудару керек. Яғни бейнелері қазақы сұлулықты көрсетіп тұруы керек.

Қарашашты да есімінің соңына «сұлу» эпитетін қоса отырып сипаттайды. Әдемілікті сипаттайтын сөздерді қатарымен қойғанда арудан кейінгі екінші орында осы сұлу деп білеміз. Демек Қарашаштың расында тым сұлу болғанына күмән жоқ.

С.Сабол өз еңбегінде қазақ қоғамында әйелдердің ерлеріне тек тұрмыстағы серігі емес, әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан да маңызды әріптес болғанын атап көрсетеді. [11, 33]. . Расында Домалақ ана болсын, Қарашаш сұлу болсын әрдайым күйеулерінің жанынан табылып, қиын шақта қолдап, әділ пікірлерін білдіріп отырған.

Ғ. Есімнің пікірінше, әйелдің табиғаты ер адамнан ерекшеленеді, ал бұл айырмашылық ең алдымен оның сұлулығынан және сол сұлулыққа ұмтылысынан көрінеді. Ғалым әйелдің көрікті болуға талпынуы - оның жаратылысына тән қасиет екенін, сондықтан «ұсқынсыз әйел» ұғымының өзі табиғатқа қайшы екенін атап өтеді. [5, 312].

Нұриланьң не себепті «Домалақ ана» атанғанын ешкім нақты білмейді. Бір нұсқа бойынша, парсы тіліндегі «домалақ ана» сөзінің түбірі «дихнат ана», яғни «қасиетті ана» деген мағынаны білдіреді. [1]. А. Көшеров «домалақ» атауының шығу төркінін «домуллах» терминімен байланыстырады. Оның түсіндіруінше, сөз тарихи даму барысында өзгеріске түсіп, қазіргі «домалақ» тұлғасына айналған. Ғалым мұндай атаудың ежелгі кезеңдерде белгілі бір рухани мәртебені меңзеген болуы мүмкін екенін көрсетеді. [8].

Демек, домалақ сөзінің бет-пішім не дене бітімге байланысы жоқ деп сенімді түрде айта аламыз.

Эгамбердиев М.Ш. мен Бекетова Д.Б. зерттеуінде қазақтың тарихи-мәдени кеңістігінде әйел әулиелерге қатысты мәліметтердің ғылыми тұрғыдан толық зерделенбегені айтылады. Қазақ ауыз әдебиеті мен деректерінде ер тұлғалар басым суреттелсе, Домалақ ана, Бегім ана, Рабия Сұлтан Бегім, Айша бибі, Қызай ана сияқты әулие әйелдер жөніндегі мәліметтер көбіне фольклорлық сипатта қалып, олардың тарихи орны нақты айқындалмаған. Бірақ қазіргі медиакеңістікте бұл тұлғаларға қызығушылық артып, әлеуметтік желілерде олардың өмірі мен мұрасы жаңаша интерпретацияланып жүр. [6, 324].

Игисинова А.С. мен Раева Г.М. зерттеуінде 194 мақал-мәтел талданып, мазмұнына қарай төрт топқа бөлінеді: қыз тәрбиесі, әйел-ана, әйел - отбасы ұйытқысы және келінге қатысты өсиеттер. Авторлар әр топтың үлесін есептеп, қазақ дүниетанымындағы басым бағыттарды көрсетеді.

Нәтижелерге қарағанда, ең үлкен үлесті қыз тәрбиесіне қатысты мақал-мәтелдер құрайды - 52,6%. Бұл қазақ халқы қыз

баланың тәрбиесіне айрықша мән бергенін, оны қоғам алдындағы үлкен жауапкершілік ретінде қарастырғанын дәлелдейді. [7, 8-9].

Осы тұрғыдан алғанда, Домалақ ана мен Қарашаш сұлу сынды тарихи-аңыздық тұлғалардың портретін жасау барысында да қазақ дүниетанымындағы инабатты, тәрбиелі, ізетті, ақылды әйел бейнесінің негізгі сипаттары ескерілуі қажет. Өйткені халық даналығында қалыптасқан мінсіз әйел моделі дәл осы қасиеттер арқылы айқындалған.

Г.К. Уалиева, М.А. Алпысбес, Ж.А. Қарсыбаева өз мақалаларында қазақ қоғамында батырлар мен билердің әйелдері мен қыздары мәдени және діни өмірде, сондай-ақ тарихи оқиғалар аясында елеулі рөл атқарғанын атап көрсетеді. Авторлар Қарашаш сұлуды Жиренше шешеннің жары ретінде ауыз әдебиетінде адалдық пен ақыл-парасатты, айлакерлік пен қанағатшылдықты бойына жинақтаған тұлға деп сипаттайды. Сонымен қатар зерттеушілер тарихи деректердің аздығына байланысты Жиренше мен Қарашаштың өмірбаяны көмескі күйде сақталғанын көрсетіп, Қарашаш бейнесін сол дәуірдегі әйел-ана тұлғасын танытатын маңызды феномен ретінде бағалайды. [12, 125].

Қыз баланы болашақта елдің ұйытқысы болатын ардақты ана етіп тәрбиелеу дәстүрі қазақ қоғамында көне заманнан, тіпті сақ дәуірінен бастау алатын рухани сабақтастық ретінде қалыптасқан. Ұлт тарихында аналық парасатымен, елдік істерге ықпалымен танылған Құмай ана, Томирис, эпостық жырлардағы Құртқа мен Гүлбаршын, Жиренше шешеннің ақылгөй жары Қарашаш, Домалақ ана, Қызай ана, Болған ана, Айша бибі секілді тұлғалар, сондай-ақ кейінгі дәуірдегі Айғаным, Айпара, Зере, Күнжан, Айғыз, Шоқан Уәлихановтың анасы Зейнеп, Абылай ханның жары Топыш ханым, Кенесарының қарындасы Бопай ханым – барлығы да халық жадында сақталған киелі аналар бейнесін құрайды. Қазақ шежіресінде елге ұйытқы болған аналар олардың жанындағы ер азаматтармен қатар аталып отырған, өйткені халқымыз ерді жердің қорғаны, ал қызды

ұлттың тірегі деп танып, бұл қағиданы ұрпақ санасына берік сіңіре білген. [13].

Шоқым Г.Т., Буранкулова Э.Т., Мұратбек Б.Қ. өз еңбектерінде қазақтың санасында қыз баланың бейнесі көбіне сұлулық, әсемдік және нәзіктік ұғымдарымен сабақтастыра танылатынын атап көрсетеді. Қазақ тіліндегі тұрақты сөз тіркестерінің едәуір бөлігі қыздың сыртқы келбетін ғана емес, оның ішкі жан дүниесін, сезімталдығын, мінез-құлқы мен әдептілігін бейнелеуге бағытталған. Осы орайда күлім көз, құралай көз, қалам қас, қиғаш қас, оймақ ауыз, алма бет, ақша маңдай, қолаң шаш, ақ тамақ, қыпша бел, бұраң бел, ауызға үріп салғандай, айдай сұлу, күндей нұрлы, хор қызындай, он екі де бір гүлі ашылмаған, салиқалы қыз секілді тілдік бірліктер халықтың эстетикалық талғамы мен сұлулыққа қатысты дүниетанымын айқындайды. Мұндай тұрақты тіркестер арқылы қазақ халқы қыз сұлулығын тек физикалық сипат ретінде емес, рухани тазалық пен инабаттылықтың көрінісі ретінде бағалағаны аңғарылады. Домалақ ана мен Қарашаш сұлуды сипаттауда осындай сөз бірліктерін қолданған жөн. [15, 7-8].

Домалақ ана туралы аңыздар оның болмысын ерекше текті, рухани қуаты мол әйел ретінде сипаттайды. Нұриланьң әулиелік қасиеті бала кезінен байқалғанын Мақтым Ағзам көрген аян дәлелдейді: түсінде Қожа Ахмет Ясауи оған «Жалғыз немере қызыңа әулиелік дарып, бақ қонады. Оның білегін кім ұстаса, соған некесін қиып қос» деп аян береді.

Он жасында болған оқиға оның қайсарлығын айқындайды. Аңызда «Нұрила аңдаусызда құдыққа құлап, белуарынан келетін суық суда дірдек қағып тұрса да, шыдап тұрады» делінеді. Бұл оның жас кезінен-ақ сабырлы, төзімді, қиындыққа мойымайтын мінезі болғанын білдіреді. Сол сәтте оны құтқарып алған Бәйдібек туралы ол кейін «Білегімді ұстаған кісі - болашақ ерім» деп айтады. Әрбір қызда бола бермейтін бұл тазалық, адалдық Нұриланьң о бастан ерекше қыз болғанын көрсетпей ме?

Өмірмен қоштасар сәтінде «өзеннен беті-қолын жуып, дәрет

алып, кіші бесін намазын оқып, дұға етеді» деп жазылады. Діни тұрғыда намаз үстінде жан тапсыру өте үлкен мәртебе. Халық арасында өмірді қалай сүрсең, солай дүниеден өтесің деген сөз де бар. Демек, бұл да Домалақ ананың иманына берік болғанын одан әрмен дәлелдей түседі. [3, 40-44].

Осы деректерге сүйене отырып, Домалақ ананың портреті - текті әулеттен шыққан, жүрегі таза, тағдырды алдын-ала сезе алатын көреген, ел ішін татулыққа шақыратын дана, сөзінде қасиеті бар әулие әйел, сонымен бірге өмір бойы иманын сақтап, діни міндеттерін мүлтіксіз орындаған мұсылман ана бейнесі ретінде айқындалады.

Сонымен қатар, есімінің жанындағы сипаттау сөзге де мән беру керек. Домалақ ананы демек, «ана» бейнесінде сипаттау орынды. Жас шағын, қартайған шағын соның негізінде дамыта беруге болады.

Қарашаш – ақылына көркі сай ару. Ол тек сыртқы көркімен ғана емес, ең алдымен терең парасаты, байыпты мінезі, сөзге ұста шешендігі және зеректігімен ерекшеленеді. Жиренше шешен оны көргенде көпке ермей, керісінші істі тез бағамдай алатын, шапшаң, ұтқыр қасиетіне танданады.

Қарашаштың ойы ғана жүйрік емес, сөзі де салмақты. Ол Жиреншенің жұмбақтап айтқан сөздерінің бәріне мәнді әрі дәл жауап қатуы арқылы өзінің тектілігін, шешендігін танытады. Сондай-ақ ол Жиреншені бірден қабылдамай, әуелі сынай сөйлеп, қадірін төмендетпей жауап қайтаруы да ұстанымдылығын, өзін бағалайтынын, ар-намысын жоғары қоятын тұлға екенін айғақтайды. [3, 219-220].

Рыспаева Д.С. өз мақаласында былайша жазады: «алғашқы кездесудің өзінде-ақ Қарашаш Жиреншенің назарын бір ғана көркімен емес, ең алдымен ақылымен, тапқырлығымен баурап алады. Қыздың айтқан сөздері мен тұспалдары қарапайым адамға түсіне бермейтін, мәніне жету үшін өзі сияқты зерделі болуды талап ететін терең мағыналы болған. Киген киімінің қарапайымдылығына қарамастан, оның ажары мен табиғи

сұлулығы көз тартарлық, тал шыбықтай нәзік мүсіні көрген жанды бірден тандандырады».

Автордың айтуынша, Қарашаш жол сұраған Жиреншеге ауылға апарар екі бағытты көрсетіп, бірін - «жақын көрінгенімен, барар жерге алыстан жеткізетін», екіншісін - «алыс сияқты болғанымен, шын мәнінде жақын» деп сипаттайды. Бұл астарлы сөзді айналасындағылар әзілге жуып, мәніне жете алмаса да, Жиренше оның айтпағын дұрыс түсініп, қажетті бағытты тандайды. [10, 7].

Визуалды бейнесін құрастырғанда осыған назар салу керек: «Қарапайым жамалған көйлек кисе де, қыздың ай десе аузы, күн десе көзі бар, тал шыбықтай бұралған сұлу екені бірден байқалады». [10, 7].

Қазақ тіліндегі қыз атауы көпмағыналы лексема ретінде әйел жынысты баланы, жасөспірімді, тұрмыс құрмаған бойжеткенді, жігіттің сүйіктісі не көңіл қосқан серігін, сондай-ақ қалыңдық мәртебесіндегі жасты білдіру үшін қолданылады. [1, 225].

Қарашаш сұлуды «сұлу» деп айтып тұрғанындай жас, сұлу қыздың бейнесінде сипаттауымыз керек.

Домалақ ананың визуалды интерпретациясы:

Тектілік, сабыр, рухани тазалық және имандылық - оның визуалды бейнесін қалыптастыруда негізгі тірек компоненттер. Сондықтан көркем интерпретацияда оның сырт келбеті ішкі қасиеттерімен үйлесімде берілуі тиіс.

Біріншіден, Домалақ ананың киімін сипаттағанда оның текті әулеттен шыққанын, діни ортада тәрбиеленгенін және беделді Бәйдібек биге тұрмысқа шыққанын ескеру қажет. Сондықтан оның сырт келбеті мәртебесіне сай ұқыпты, сапалы, бірақ көзге түсерлік сән-салтанаттан ада қарапайым стилімен бейнеленеді.

Кей деректерде 1371 жылы дүниеге келген деп айтылады. Соған сай орта ғасыр қазақ әйелдерінің образын көз алдымызға елестетуге болады. Табиғи матадан тігілген ақ немесе ашық реңді ұзын көйлек. Мұндай түс оның тазалығын, инабаттылығын және рухани болмысын айқындайды. Көйлек үстінен киетін жеңіл

камзол да ұстамды кестелермен безендіріліп, әйелдің тектілігін, бірақ даңғойлыққа ұмтылмайтын қарапайым мінезін көрсетеді.

Бас киімі ретінде ақ жаулық немесе кимешек тағылғаны орынды. Аяғына қарапайым саптама етік киюі дұрыс.

Зергерлік әшекейлері аса көп емес, тек күміс сырға не жүзік сияқты қарапайым бұйымдар болғаны абзал.

Екіншіден, Домалақ ананың жүзін өте нұрлы етіп берген жөн. Оның мінезіндегі тазалық бет-бейнесіне де шығып, жан жағын шуаққа бөлердей әсер қалдырғаны дұрыс. Көзқарасы терең, ойлы, жүзі жылы. Салиқалы, күндей нұрлы, күлім көз ретіндей сипаттау дұрыс.

Үшіншіден, қарапайым әрі мысы білінердей көрінуі керек. Рухани бай жан-дүниесі өзін ұстауында айқын көрініп тұруы тиіс.

Қарашаштың визуалды интерпретациясы

Қарашаштың көркем бейнесін жасау барысында оның қарапайым тұрмыстық ортасын да, табиғи сұлулығын да үйлесімді түрде көрсету қажет. Қарашаш жамалған, қарапайым кесе де, көзіндегі жалын, жүзіндегі әдемілік оны ерекше етіп көрсетуі керек.

Қарашаштың сырт келбеті нәзік әрі көркем. Ай десе аузы, күн десе көзі бар, тал шыбықтай бұралған, он екіде бір гүлі ашылмаған, айда сұлу қыз бейнесінде көрсету керек. Визуалды тұрғыдан алғанда, ол арықша келген, көзі өткір, терең ойлы, әдеміше келген. Көзқарасында зеректігі мен байқағыштығы анық сезілуі тиіс, себебі ол аңыздарда тапқыр, логикасы мықты, астарлы сөзді бірден түсінетін ақылды қыз ретінде суреттеледі. Шапшаң қимылдайтын, даналығы жүріс-тұрысынан байқалады.

Кейіпкер	Домалақ ана	Қарашаш
Шығу тегі	Текті, діни ортада тәрбиеленген	Қарапайым, еңбекқор отбасынан
Болмысы	Сабырлы, иманды, көреген.	Ақылды, тапқыр, байқағыш.

Сырт-келбеті	Нұрлы, байсалды, дана ана бейнесі	Нәзік, табиғи сұлулық, «тал шыбықтай».
Киімі	Ақшыл кимешек, сапалы маталы жеңіл ұзын көйлек, әдемі кестелі камзол	Жамалған қарапайым көйлек, сергек көзқарас, нәзік бітім.

1- кесте. Домалақ ана мен Қарашаш сұлудың болмысын сипаттаудағы айырмашылығы.

Қорытынды. Домалақ ана мен Қарашаш бейнелерін визуалды тұрғыдан қайта жаңғырту - қазақ фольклорындағы әйел тұлғаларының рухани, әлеуметтік және танымдық қызметін тереңірек танытудың тиімді жолы. Аңыздарда кейіпкерлердің бет-әлпеттері, жүріс-тұрыстары нақты суреттелмеген. Сол үшін визуалды келбеттерін алу үшін олардың ішкі қасиеттеріне үңілу керек.

Домалақ ана - имандылық, сабыр, рухани көрегендік пен аналық мейірімнің символы. Текті, ел бастаған үш ұлы тұлғаның анасы Домалақ ананың өзінің де тектілігіне еш күмән жоқ. Құдай Тағала дін жолына берік, иманы кәміл, жан-жағына жақсылық тілеп жүретін жанның жүзіне нұр береді дейміз. Ендеше Нұриланьың жүзін дәл солай нұрлы, жарық, ажарлы етіп бейнелеу маңызды. Қарашаш сұлу – тапқырлық, шешендік, даналықтың символы. Жас болса да сөздің төркінін түсінетін, Жиреше шешенді тек ақылдылығымен ғана емес көріктілігімен де баураған Қарашашты да соған сай бейнелеу керек. Яғни, көркем, нәзік, көзінде оты бар, арықша келген жас қыз.

Бұл екі кейіпкердің визуалды портретін жасау тек эстетикалық мақсат емес, сонымен бірге қазақ әйелінің дәстүрлі болмысын тануға, ұлттық құндылықтарды насихаттауға, сондай-ақ фольклордағы әйел рөлінің күрделілігін ғылыми тұрғыда ашуға жол ашады. Оларды біріздендіру - халық жадындағы бейнелерді жүйелеу, қазіргі мәдени ортада танымал ету және жас ұрпаққа рухани үлгі ретінде ұсыну тұрғысынан өзекті міндет.

Әдебиет:

1. Adamzhan, M. (2022–2025). Domalak-ana – the personification of wisdom and nobility. Kaganmedia.org.
2. Aslanova, G. Ch. (2024). The image of a woman in folklore as a folk tradition. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 2(42), 1–9. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30062024/8170. 10 б.
3. Бабалар сөзі: Жүз томдық (2012). Т. 85: Тарихи аңыздар. Астана: Фолиант. 40-44 бб. 219-220 бб.
4. Әуезов, М. (1991). Әдебиет тарихы. Алматы: Ана тілі. 171 б.
5. Есім, Ғ. (2002). Адам-зат. Алматы.
6. Эгамбердиев, М. Ш., & Бекетова, Д. Б. (2025). Қазақтың әулие әйелдері: трансценденттік құндылықтар мен әлеуметтік-тәрбиелік тәжірибелер. *Қазақстан шығыстануы*, 2(14), 324. ISSN 3007-0325
7. Игисинова, А. С., & Раева, Г. М. (2022). Қазақ әйелінің болмысын сипаттайтын ұлттық прецедентті феномендер. *PHILS*, 64(1). <https://doi.org/10.48371/PHILS.2022.64.1.008>
8. Көшеров, А. (2018). Домалақ ана: дерек пен дақырт [Электронды ресурс]. *Qazaquni.kz*. <https://qazaquni.kz/rukhaniyat/82383-domalaq-ana-derek-pen-daqqyrt>. (Қаралған күні: 09.12.2025).
9. Nurysheva, G., & Kaldayeva, B. (2020). The image of a woman in the traditional Kazakh worldview. *Central Asian Journal of Art Studies*, 5(4), 29–32.
10. Рыспаева, Д. С. (2022). Языковая репрезентация концепта «АҚЫЛ/УМ» в картине мира казахского народа. *PHILS*, 64(1). <https://doi.org/10.48371/PHILS.2022.64.1.015>
11. Sabol, S. (2017). The Sioux and the Kazakhs. In *The Touch of Civilization: Comparing American and Russian Internal Colonization* (p. 33). Boulder, CO: University Press of Colorado.
12. Уалиева, Г. К., Алпысбес, М. А., & Қарсыбаева, Ж. А.

(2021). Қазақ хандығы дәуіріндегі әйелдердің қоғамдық-саяси рөлі (XV–XIX ғғ.). Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. 125 б.

13. Алпысбес, М. (2018). Қазақ шежіресі: тарихнамалық-деректанулық зерттеу. Алматы: TechSmith.

14. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі (1986). Алматы: Ғылым. 225 б.

15. Шоқым, Г. Т., Буранкулова, Э. Т., & Мұратбек, Б. Қ. (2024). «Қыз» гендерлік концептісінің этномәдени ерекшеліктері (қазақ, башқұрт, татар тілдері материалдары негізінде). Ақтөбе: Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті. 7-8 бб.